

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע פרק כד

דברי יהושע האחרונים – הנאום השני

ראשי פרקים:

נאומו השני של יהושע בשכם ♦ מעמד הר סיני נעדר מרשימת המאורעות ♦ מתחיל בגנות ומסיים בשבח ♦ יהושע מזהיר את העם מפני נמילה אפשרית ♦ "עבודת פנים" ו"עבודת אהור" ♦ בגלות קיים חשש שנחבק את הרגל הלא נכונה ♦ בארץ ישראל מתחדשת הנהגה של "פנים אל פנים" ♦ כריתת הברית בשכם ♦ מ"משרת משה" נתעלה יהושע להיות "עבד ה'" ♦ יהושע מת בעטיו של נחש ♦ המופתים אינם נושא להספד ♦ לא הספידו את יהושע כראוי ♦ יהושע הטביע חותמו כל ימי הזקנים

מענה העם והבטחתו

ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזב את ה' לעבד אלהים אחרים: כי ה' אלקינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים ואשר עשה לעינינו את האתות הגדולות האלה וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר עברנו בקרבם: ויגרש ה' את כל העמים ואת האמרי ישב הארץ מפנינו גם אנחנו נעבד את ה' כי הוא אלקינו:

התראת יהושע

ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו לעבד את ה' כי אלקים קדושים הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם ולחטאותיכם: כי תעזבו את ה' ועבדתם אלהי גכר ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר היטיב לכם: ויאמר העם אל יהושע לא כי את ה' נעבד: ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' לעבד אותו ויאמרו עדים: ועתה הסירו את אלהי הגכר אשר בקרבכם והטו את לבבכם אל ה' אלקי ישראל: ויאמרו העם אל יהושע את ה' אלקינו נעבד ובקולו נשמע:

כריתת הברית

ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם: ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלקים ויחך אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש ה':

הצבת האבן לעדה

ויאמר יהושע אל כל העם הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה כי היא שמעה את כל אמרי ה' אשר דבר עמנו והיתה בכם לעדה פן תכחשון באלקיכם: וישלח יהושע את העם איש לנחלתו:

מות יהושע וקבורתו

ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן נון עבד ה' בן מאה ועשר שנים: ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש: ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר דעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל:

פרק כד

כינוס ישראל בשכם ומוסר יהושע

ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה ויקרא לזקני ישראל ויבא אליהם ולשפטיו ולשטריו ויתיצבו לפני האלקים: ויאמר יהושע אל כל העם פה אמר ה' אלקי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק: ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים: ואשלח את משה ואת אהרן ואגף את מצרים כאשר עשיתי בקרבן ואת הוצאתי אתכם: ואוציא את אבותיכם ממצרים ותבאו הימה וירדפו מצרים אחרי אבותיכם ברכב ובפרשים ים סוף: ויצעקו אל ה' וישם מאפל ביניכם ובין המצרים ויבא עליו את הים ויכסהו ותראינה עיניכם את אשר עשיתי במצרים ותשבו במדבר ימים רבים: ואביא אתכם אל ארץ האמרי הישוב בעבר הירדן וילחמו אתכם ואתן אותם בידכם ותירשו את ארצם ואשמידם מפניכם: ויקם בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם: ולא אביתי לשמע לבלעם ויבדד ברוח אתכם ואצל אתכם מידו: ותעברו את הירדן ותבאו אל ריחו וילחמו בכם בעלי ריחו האמרי והפרזי והקנעני והחתי והגרגשי החוי והיבויסי ואתן אותם בידכם: ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא בחרבך ולא בקשתך: ואתן לכם ארץ אשר לא יגעת בה יערים אשר לא בניתם ותשבו בהם כרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים: ועתה יראו את ה' ועבדו אתו בתמים ובאמת והסירו את אלקים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה': ואם רע בעיניכם לעבד את ה' בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלקים אשר עבדו אבותיכם אשר מעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי ובייתי נעבד את ה':

הפתיחה בגנות מגדילה את השבח, כי על ידי תיאור הגנות ניכר חסד ה' שהעלנו והרימנו מאשפתות.

יהושע מתאר כיצד עשיו מקבל את הר שער על מגש של כסף בלי יגיעה ומלחמה, ואילו בני ישראל יורדים לגלות ארוכה במצרים. עם ישראל יוצא למסע ארוך ומפותל, מסע אל עצמו, אל בנין אמונתו, כאשר לאחר שנות גלות והשעבוד במצרים באות שנות המדבר, "ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי ללב הם והם לא ידעו דרך⁵", ולאחר מכן באות שנות הכיבוש והמלחמה.

יהושע מזהיר את העם מפני נפילה אפשרית

בתום הסקירה ההיסטורית, מזהיר יהושע את העם:

"ועתה יראו את ה' ועבדו אתו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את ה': ואם רע בעיניכם לעבד את ה' בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר מעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ואנכי גביתי נעבד את ה"⁶.

הזהרה זו בספר יהושע נראית זרה ומיותרת, שכן בכל ספר יהושע אין אזכור של חטא כל שהוא ואין זכר לעבודה זרה, אם כן קשה: מה ראה יהושע להזהיר כאן על דבר שהיו כל כך רחוקים ממנו?

ואכן העם משיב:

"ויען העם ויאמר הלילה לנו מעזב את ה' לעבד אלהים אחרים: כי ה' אלקינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים מבית עבדים ואשר עשה לעינינו את האתות הגדולות האלה וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה ובכל העמים אשר עברנו בקרבם: ויגרש ה' את כל העמים ואת האמרי ישב הארץ מפנינו גם אנחנו נעבד את ה' כי הוא אלקינו"⁷.

העם מזועזע מעצם המחשבה על האפשרות שמישהו יעזוב את ה' חלילה וילך אחרי אלהים אחרים. חס ושלום! איך אפשר לעזוב את הקב"ה?! הלא ה' יתברך העלנו ממצרים ביד חזקה, באותות ובמופתים, ושמר עלינו מכל פגע רע בכל שנות המדבר, ולחם את מלחמתנו אל מול אויבנו ומבקשי רעתנו.

השיב יהושע לעם:

"ויאמר יהושע אל העם לא תוכלו לעבד את ה' כי אלקים קדשים הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם ולחטאותיכם: כי תעזבו את ה' ועבדתם אלהי גכר ושב והרע לכם וכלה אתכם אחריו אשר היטיב לכם"⁸.

כוונתכם טובה, אבל הלכה למעשה לא קל לעמוד בפיתוי.

ושוב השיב העם:

"ויאמר העם אל יהושע לא כי את ה' נעבד"⁹.

קבורת עצמות יוסף בשכם

ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה: ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים:

נאומו השני של יהושע בשכם

נאומו השני של יהושע התקיים בעיר שכם, וכבר נתקשו ראשונים ואחרונים: מה ראה יהושע לכרות ברית עם ה' בשכם ולא בשילה, ששם שכן משכן ה'?

העיר שכם זכורה לנו כמקום המוכן לפורענות ולמחלוקת - בשכם אירע מעשה דינה, בשכם נמכר יוסף, ובשכם נחלקה המלכות לשניים - מלכות ישראל ומלכות יהודה. אך יחד עם זאת, באותה חיוניות, העיר שכם מסוגלת להביא לתיקון גדול, בבחינת "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך"¹. פסוק זה אומר יעקב ליוסף בנו בבקשו לעשותו בכור על פני אחיו לענין נחלת הארץ, שיטול חלק נוסף על אחיו, ויהיו אפרים ומנשה כשני שבטים. והמילה 'שכם' בפסוק זה משמעותה חלק, ובאה בתורת ברכה. הלא בשכם שהה אברהם בבואו לארץ כנען, ובה זכה להבטחת הארץ, בה היתה נבואתו הראשונה ובה בנה את מזבחו הראשון לה'.

מעמד הר סיני נעדר מרשימת המאורעות

בתחילת נאומו סוקר יהושע את תולדות העם מראשיתו - אברהם, יצחק, יעקב, גלות מצרים, משה ואהרן, קריעת ים סוף, תקופת המדבר, בלק ובלעם, מעבר הירדן וכיבוש הארץ וירושתה.

מאורע יסודי במיוחד נעדר מרשימת המאורעות, והוא: מעמד הר סיני. מה ראה יהושע לדלג על מעמד זה המהווה בסיס לאמונתנו ולכל הליכות חיינו?

נראה לומר, שיהושע אמנם לא הזכיר את מעמד הר סיני, אך כל עניינו של מעמד הברית בשכם היה חידוש הברית שנכרתה בסיני. רמז לדבר ניתן למצוא בפסוק הראשון בפרקנו, בו נאמר: "ויתיצבו לפני האלקים"², בדומה ל"ויתיצבו בתחתית ההר"³. במעמד הר סיני התייצבו בתחתית ההר, וכעת, בארץ ישראל, אנו ניצבים לפני ה'.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

יהושע "מתחיל בגנות ומסיים בשבח". בתחילה הוא מזכיר את הגנות הרוחנית שבה היו שרויים ישראל בנקודת הראשית, בהיותם יחידים, בטרם נהיו לעם - "ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלקי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים"⁴ - ואחר כך מזכיר הוא את יציאת מצרים, השייכת למערכת הכללית של בניית עם ישראל - הפיכת היחידים לעם ה'.

⁵ תהלים צה, י.

⁶ יהושע כד, יד-טו.

⁷ יהושע כד, טז-ח.

⁸ יהושע כד, יט-כ.

⁹ יהושע כד, כא.

¹ בראשית מח, כב.

² יהושע כד, א.

³ שמות יט, יז.

⁴ יהושע כד, ב.

בגלות קיים חשש שנחבק את הרגל הלא נכונה

כשנמצאים בגלות, "בתחתית ההר", עבודת ה' אינה בערוץ ישיר, וממילא קיים חשש שיבואו לידי ריחוק וילכו ח"ו אחרי אלהים אחרים. אבל בארץ ישראל עבודת ה' היא בערוץ ישיר, מתוך עמידה "לפני ה'". משל למה הדבר דומה, לילד קטן שהולך עם אביו למקום שבו אנשים רבים, והילד מחבק את רגלו ומביט כלפי מעלה ומגלה שהתבלבל ברגל - זה לא אבא, זה איש זר! הילד נבוך ומבולבל, מזדרז לחפש אחר אביו.

בגלות, קומתנו הרוחנית נמוכה, ומתוך כך פעמים קורה שאנו לופתים את הרגל של אבא שבשמים, ומגלים להפתעתנו שזו הרגל הלא נכונה. אך בארץ ישראל אנו עומדים נכוחה לפני ה', ועובדים "עבודת פנים".

בארץ ישראל מתחדשת הנהגה של "פנים אל פנים"

למשה רבנו נאמר: "וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי יוֹפְנֵי לֹא יֵרְאוּ"¹⁴, ויהושע מחדש שבארץ ישראל ניתן להגיע מבחינה מסוימת למדרגה עליונה יותר. בארץ ישראל ניתן לראות כיצד ההנהגה האלקית מלווה את ישראל לא בדרך נס אלא בדרך הטבע, פנים אל פנים.

מי שזוכה לחיות בדורנו, דור התחיה, לא יכול שלא לראות את השגחת ה' הטובה עלינו. מבירא עמיקתא עלינו, ועודנו עולים, לאגרא רמא. מתוך הגלות הדווייה, שבה עברו עלינו פרעות ורדיפות, גזרות שמד, דיכוי וחרפת רעב, עלינו לארץ הקודש והאיר ה' פניו אלינו בחסד וברחמים וסייע בעדנו להפריח את השממה ולהקים מדינה שבתקופה קצרה הפכה להיות מעצמה בתחומים רבים - ביטחון, חקלאות, רפואה, מדע ועוד.

בארץ ישראל עבודת ה' איננה מתוך יראת העונש, אלא מתוך יראת הרוממות, מתוך אהבה ושמחה.

כריתת הברית בשכם

מתוך הבנת המדרגה החדשה המופיעה בארץ הקודש, באה כריתת הברית בשכם, "וַיִּכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לְעַם בְּיּוֹם הַהוּא וַיֵּשֶׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט בְּשֵׁכֶם: וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹקִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמֶה שָׁם פַּתַּח הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ ה' "¹⁵.

לא נתבאר מה הם הדברים שכתב יהושע 'בספר תורת אלקים', ונחלקו בזה רבי יהודה ורבי יהושע¹⁶. לפי דעה אחת מדובר בשמונת הפסוקים האחרונים בתורה, שנכתבו לאחר פטירתו של משה. ולפי הדעה האחרת מדובר בפרשת ערי המקלט, וכוונת הכתוב לומר, שיהושע כתב בספרו את פרשיית ערי המקלט הכתובה כבר 'בספר תורת אלקים'. וכתב האברבנאל¹⁷:

"ואני אשוב, לדעת האומר שיהושע כתב ספרו, שלא אמר זה לבד על הדברים האלה שקרו בינו ובין העם, אבל אמרו על כלל הספר הזה, יאמר שיהושע כתב את הדברים האלה מהמלחמות והנסים והנחלות ושאר הדברים שזכרו בספר הזה, כדי שיתחבר

התשובה הראשונה היתה ארוכה יותר ומנומקת, אך משום מה יהושע משבח דווקא את תשובתם האחרונה-הקצרה, וכך השיב לעם:

"וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם עֲדִים אַתֶּם בְּכֶם כִּי אַתֶּם בְּחַרְתֶּם לָכֶם אֶת ה' לְעַבְדוֹ אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֲדִים: וַעֲתָה הִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְהָטוּ אֶת לְבַבְכֶם אֶל ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"¹⁰.

ושוב השיב העם:

"וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוּלוֹ נִשְׁמָע"¹¹.

"עבודת פנים" ו"עבודת אחור"

ניתן לומר, שיהושע רצה להעמיד את העם במבחן האמת, כדי שכולם יצהירו בלב שלם שרצונם לעבוד את ה' גם ללא סיבה, מתוך אהבת אמת, אהבה שאינה תלויה בדבר, ולא כפי שנשמע מדבריהם הראשונים, שיעבדו את ה' מתוך הכרת הטוב על כל הטוב שגמלם.

הבנה מעמיקה יותר לשיח שבין יהושע לעם, מוצאים אנו בשל"ה הקדוש¹². לדבריו, שתי דרכים הן בעבודת ה', האחת "עבודת פנים" והאחרת "עבודת אחור". רבנו הרצ"ה עמד על ההבדל בין שתי דרכים אלו בדרך משל: הרואה את חברו מאחור, יצרף פרט לפרט כדי להגיע למסקנה שאכן זהו חברו, ואילו הפוגש את חברו פנים אל פנים, יכירו ממבט ראשון.

ההבדל בין "עבודת פנים" ל"עבודת אחור" הוא ההבדל שבין עבודת ה' בארץ ישראל לעבודת ה' בחוץ לארץ. בחוץ לארץ עבודת ה' היא בבחינת "עבודת אחור", כי בגלות אין התגלות אלקית ישירה, וממילא הכרת ה' מתאפשרת שם רק על ידי צירוף פרט לפרט, ולכן עבודת ה' בחוץ לארץ נקראת "עבודת אלהים אחרים", מלשון "אחור". אבל בארץ ישראל, שעיני ה' בה תמיד, אנו יכולים ומחוייבים להגיע לעבודת ה' מתוך שייכות וחיבור, בבחינת "פנים". וכבר אמרו חז"ל¹³, שמי שגר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוך.

כשהעלה יהושע את הצעתו לבחור בין האלהים אשר עבדו אבותינו בעבר הנהר, או לעבוד את ה', לא היתה כוונתו לעבודה זרה, הלוא לא יעלה על הדעת שיציע להם בפה מלא ללכת אחרי אלהים אחרים! לאור האמור מבאר השל"ה הקדוש, שיהושע תבע מן העם להתעלות למדרגת עבודת ה' המתאימה ליושבי הארץ, בבחינת "פנים", ולעזוב את מדרגתם הקודמת, שהיתה בבחינת "אחור", והתאימה לאבותינו שלא זכו לעבור את הירדן.

כששמע יהושע את תשובת העם, שבכוונתם לעבוד את ה' הטובות שעשה להם, הבין שעדיין לא נתעלו למדרגת ה"פנים" הנוהגת בארץ ישראל. בארץ ישראל אין עובדים את ה' "בגלל", אלא פוגשים השראת שכינה בפגישה ישירה. רק כשאמרו "לא פי את ה' נַעֲבֹד" הבין יהושע שהגיעו למדרגת ארץ ישראל, ונעשו עובדי ה' "ב"עבודת פנים".

¹⁴ שמות לג, כג.

¹⁵ יהושע כד, כה-כו.

¹⁶ מכות יא ע"א.

¹⁷ אברבנאל יהושע כד, כה.

¹⁰ יהושע כד, כב-כג.

¹¹ יהושע כד, כד.

¹² שני לוחות הברית מסכת פסחים פרק תורה אור, מצה שמורה אות ז.

¹³ כתובות קי ע"ב.

אמר הנביא: "ולא יהיה פיוס ההוא לפניו ואחריו לשמע ה' בקול איש"²¹, כדי שכל העובר על קברו יצטער עליו צער רב!

אבל בהמשך כתב רש"י:

"להר געש - מלמד שרעש עליהם ההר להורגם, לפי שלא הספידוהו כראוי".

לכאורה דברי רש"י סותרים זה את זה!

מרון ראש הישיבה, הגאון הרב אברהם שפירא זצ"ל²², בדברי הספדו על עמיתו בראשות הישיבה הגאון הרב שאול ישראל זצ"ל, דן בשאלה זו. בתחילת דבריו הביא את דברי הגמרא במסכת שבת²³, וכך אמר:

"רש"י מוסיף שם שתי מלים: 'שלא הספידוהו כראוי'. משמע שהספידו את יהושע, אבל לא מספיק, ועל זה היתה התביעה, שלא הספידו את יהושע בן נון כמו שצריך. אך גם זה צריך ביאור: מה לא היה כראוי? ועוד צריך להבין: מנין למדו חז"ל שלא הספידוהו כראוי?"

בפירושו לספר יהושע רש"י מבאר את ההספד שעשו ליהושע, וזה רק מגדיל את השאלה. רש"י כותב שם (יהושע כד, ל): 'על שם שהעמידו תמונת חמה על קברו, לומר: זה הוא שהעמיד החמה'. אם כן עשו זכר גדול לנס שעשה יהושע... ועכשיו יותר קשה: מה היה שלא כראוי?"

השיב הגר"א שפירא:

"צריכים לומר שהמופתים אינם נושא להספד, הספד אינו על מופתים. הספד זה על התורה, על המנעות מתורה, הספד בא על הפסד של תורה".

אמנם יהושע העמיד שמש בגבעון וירח בעמק איילון והיה בכך אות ומופת לדורות, אך המופתים שעשה אינם העיקר, יהושע המשיך את מסירת התורה לעם ישראל והנחיל להם את ארץ ישראל. זה העיקר, ולא המופתים! ואם מה שזוכרים בהספדו, זה המופתים, העיקר חסר מן הספר, והרי זו התעצלות בהספדו של חכם.

לא הספידו את יהושע כראוי

תשובה נוספת אנו מוצאים בדברי חז"ל. חז"ל²⁴ מתארים כיצד מתוך חיבת ההתנחלות נכשלו ישראל ולא הספידו את יהושע כראוי, וזו לשונם:

"ויקברו אותו בגבול נחלתו מצפון להר געש, אמר רבי ברכיה: חזרנו על כל המקרא, ולא מציינו מקום ששמו געש. ומהו הר געש? על ידי שנתגעשו ישראל מעשות גמילות חסד ליהושע. באותה שעה נחלקה ארץ ישראל, והיתה חלוקה חביבה עליהם יותר מדי. והיו ישראל עוסקים במלאכתן: זה עוסק בשדהו, וזה עוסק בכרמו, זה עוסק בזיתיו... נתגעשו מעשות גמילות חסד ליהושע, וביקש הקב"ה להרעיש את העולם כולו על יושביו, כמה דאת אמרת: 'ותגעש ותרעש הארץ' (תהלים יח, ח)".

ספרו ויסמך אל ספר תורת האלקים, כי אחרי תורת משה בא אחרי ספר יהושע".

מ"משרת משה" נתעלה יהושע להיות "עבד ה"

ספר יהושע מסתיים במיתת יהושע, בסיפור קבורת עצמות יוסף, ובסיפור מיתת אלעזר בן אהרן הכהן, וכך נאמר:

"ויהי אחרי הדברים האלה וימת יהושע בן נון עבד ה' בן מאה ועשר שנים: ויקברו אתו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש: ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל:

ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה:

ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים"¹⁸.

בפסוק הראשון בספר יהושע נאמר: "ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה לאמר", והנה כאן בחתימת הספר יהושע מכונה 'עבד ה' בדומה למשה רבנו. יהושע הוא ממשיך דרכו של משה רבנו, ובסוף חייו הכתוב מדגיש שאכן מלא תפקידו בנאמנות ונתעלה ממדרגת 'משרת משה' למדרגת 'עבד ה' שאפיינה את רבו.

יהושע מת בעטיו של נחש

בפרק י"א עמדנו בהרחבה על הטעם שבגללו נפטר יהושע בן מאה ועשר שנים, ולא חי מאה ועשרים שנה כפי שהובטח לו, שיהיה כמשה רבנו. מכל מקום בזוהר הקדוש¹⁹ כתוב, שיהושע מת בעטיו של נחש, מפני החטא הקדמון, אך הוא עצמו היה נקי מכל חטא ופגם.

המופתים אינם נושא להספד

על הפסוק: "ויקברו אתו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש", כתב רש"י:

"בתמנת סרח - כך שמה, ובמקום אחר הוא קורא אותה: 'תמנת חרס' (שופטים ב, ט), על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו, לומר: זה הוא שהעמיד החמה, וכל העובר עליה אומר: 'חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת'".

כלומר השינוי בשם המקום מלמד על מעשה מיוחד שעשו בני ישראל לכבודו של יהושע, שהעמידו תמונת חמה על קברו, כדי שכל מי שיעבור שם יאמר: "חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת"²⁰.

לפי דברי רש"י נראה שבני ישראל דאגו לכבודו של יהושע, וציינו שהוא העמיד את השמש במלחמה באמורי, דבר שעליו

¹⁸ יהושע כד, כט-לג.

¹⁹ זוהר ח"א נג ע"א. וראה שבת נה ע"ב ודברי רעק"א בגליוני הש"ס שם.

²⁰ כיצד למד רש"י מהמילה "חרס" על תמונת החמה? ביאר הרד"ק ('יהושע כד, ל): "בתמנת סרח - ובספר שופטים: 'בתמנת חרס'. ורבותינו דרשו בו: 'סרח' שמה, ולמה קראה 'חרס'? בשביל שנקבר שם יהושע, שהעמיד חמה לישראל, והחמה תקרא חרס, כמו: 'האומר לחרס ולא יזרח' (איוב ט, ז)".

²¹ יהושע י, יד.

²² ראה מורשה עמ' טז.

²³ שבת קה ע"ב.

²⁴ רות רבה פתיחתא ב. וראה גם קהלת רבה פרשה ז וגמרא בשבת קה ע"ב.

"וַיַּעֲבֹדוּ הָעָם אֶת ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאָרְיָכּוּ
 יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר רָאוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה
 לְיִשְׂרָאֵל"²⁶.

אך שם בהמשך נאמר:

"וְגַם כָּל הַדּוֹר הַהוּא נֶאֱסָפוּ אֶל אֲבוֹתָיו וַיִּקְּמוּ דוֹר אַחֵר אַחֲרֵיהֶם
 אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אֶת ה' וְגַם אֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:
 וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַרְעָה בְּעֵינֵי ה' וַיַּעֲבֹדוּ אֶת הַבְּעָלִים: וַיַּעֲזְבוּ
 אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם
 וַיִּכְעֲסוּ אֶת ה'"²⁷.

תקופת השופטים מעמידה בפני עם ישראל אתגרים רבים, והיא
 רצופה בכישלונות ונפילות, אך בסופו של דבר היא מהווה הכנה
 לקראת הופעת מלכות ישראל.

זה בחרישתו וזה בקצירתו, ושלוש עלייך נפשי. כל אחד היה
 עסוק בנחלתו הפרטית והתנתק מהמימד הרוחני. נראה
 שהמדרש מדבר על בעיה שאיננה קשורה בצורה נקודתית רק
 לתוכן דברי ההספד שנאמרו בשעת הלווייתו של יהושע, מדובר
 במציאות רוחנית כללית, העם לא ניצל את מה שהיה יכול
 לקבל מסגולות אישיותו של יהושע ולא הכיר מספיק בגדולתו
 העצומה כמוסר התורה, לכן כשהגיעה שעת הלוויה, היו אנשים
 שנשארו בשדות מתוך תחושת חלוציות, הם עסקו בחרישה
 וזריעה, בייבוש ביצות, וסברו שזה מה שחשוב כעת לעשות.

יהושע הטביע חותמו כל ימי הזקנים

הנהגתו של יהושע הטביע חותם עמוק שליווה את עם ישראל
 כל ימי הזקנים, "וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת ה' כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי
 הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאָרְיָכּוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל
 מַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל"²⁵, ושוב חוזר פסוק זה כמעט
 באותן המילים בספר שופטים:

²⁶ שופטים ב, ז.

²⁷ שופטים ב, י-ב.

²⁵ יהושע כד, לא.